

عوامل مؤثر بر بهبود مشارکت زنان در صندوق اعتبارات خرد روستایی زنان تسهیگر (مطالعه موردی: بخش سرچهان، شهرستان بوانات، استان فارس)

حمید حیدری مکرر^۱، مهدی معصومی جشنی^۲

چکیده

اعتبارات خرد شامل تدارک خدمات مالی متناسب و در حد استطاعت مالی خانوارهای کم بضاعتی است که به خدمات مالی ارائه شونده از سوی موسسات مالی متداول دسترسی ندارند. عموماً خانوارهای کم بضاعت برای ارائه وثیقه وام از دارایی‌های مادی برخوردار نیستند و به همین سبب اعتبارات خرد به صورت جایگزین برای آنها پیشنهاد می‌شود. لذا هدف تحقیق حاضر بررسی عوامل مؤثر بر بهبود مشارکت زنان در صندوق اعتبارات خرد روستایی زنان تسهیگر بخش سرچهان شهرستان بوانات می‌باشد. این تحقیق به روش توصیفی-تحلیلی انجام شده است. جامعه آماری مورد نظر را تمامی اعضای صندوق اعتباری خرد زنان بخش سرچهان که ۵۰ نفر می‌باشند تشکیل داده‌اند که با استفاده از روش همه شماری تمامی زنان عضو این صندوق به عنوان جامعه نمونه برآورد گردید. برای گردآوری داده‌های مربوطه از پرسش‌نامه استفاده شده است. سپس پرسش‌نامه‌های جمع‌آوری شده را با استفاده از روش T تک نمونه‌ای در نرم افزار SPSS تجزیه و تحلیل کردیم. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که: در بعد اجتماعی، گویه (تا چه اندازه باعث تقویت حس مشارکت بین زنان عضو شده است، با میانگین ۴/۳۴ درصد)، در بعد اقتصادی، گویه (تا چه اندازه در افزایش مبلغ وام‌های اعطا شده به زنان عضو موفق بوده است، با میانگین ۳/۸۶ درصد) و در بعد آموزشی، گویه (آموزش‌های لازم و مستمر برای زنان عضو، با میانگین ۴ درصد) مؤثرترین عوامل بر بهبود مشارکت زنان در صندوق اعتبارات خرد روستایی می‌باشند.

واژگان کلیدی: صندوق اعتبارات خرد، مشارکت زنان، بخش سرچهان، شهرستان بوانات

۱. استادیار جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه زابل

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه زابل mahdi.masomi65@yahoo.com

فقرزدایی، کاهش آسیب‌پذیری و توانمندسازی زنان از مهم‌ترین آثار عرضه‌ی خدمات مالی به اقشار آسیب‌پذیر، به ویژه زنان فقیر شناخته می‌شود. به لحاظ نظری، این خدمات سرمایه‌گذاری گروه‌های هدف را در کسب و کارهای خرد میسر می‌سازند و امکان افزایش سرمایه‌های انسانی و ارتقای قابلیت‌های جماعت‌ها را فراهم می‌کنند. همچنین موجب افزایش هزینه‌های رفاهی خانوارها می‌شوند و توانایی اقشار آسیب‌پذیر را در مقابله با صدمات اقتصادی حاصل از تکانه‌ها بهبود می‌بخشند. از این رو طراحی ساز و کارهایی به منظور عرضه خدمات مالی به فقرا و اقشار آسیب‌پذیر در کانون توجه بسیاری از برنامه‌های کاهش فقر قرار دارد. تأمین مالی خرد، یکی از موفق‌ترین سازوکارها در این زمینه قلمداد می‌شود و در سال‌های اخیر در میان برنامه‌های کاهش فقر و بهبود معیشت در بسیاری از کشورها جایگاه ویژه‌ای یافته است (علاءالدینی و جلالی موسوی، ۱۳۸۹: ۶۲)

در دهه‌های اخیر یکی از موفقیت‌آمیزترین تجارب در توسعه، گسترش خدمات مالی برای افراد تنگدست و کم‌بضاعت بوده است. زنان که بخش قابل توجهی از مشتریان این خدمات بوده‌اند از دسترسی مناسب به منافع قابل اتکا و معتبر اعتبارات و سایر خدمات مالی که در گذشته فاقد آن بوده‌اند، بهره‌مند شده‌اند. این انتقال از طریق نهادهای واسطه‌ای تخصصی که برای رفع نیازهای مالی افراد تنگدست طراحی شده بود، رخ داده است. شمار استفاده‌کنندگان از نهادهای بزرگ‌تر اعتبارات خرد در حال حاضر به میلیون‌ها تن می‌رسد. همچنین شعبات کوچک‌تر آنها کاملاً گسترش یافته و به تمامی زنان در سرتاسر کشورهای در حال توسعه یاری می‌رسانند تا نیازهای اقتصادی و خانوادگی خویش را رفع کنند (مهرا و همکاران، ۱۳۸۱: ۸). متأسفانه اعتبارات لازم برای ایجاد شغل برای افراد جامعه روستایی خصوصاً زنان به سختی فراهم می‌شود و یا اصلاً تهیه نمی‌شود. گرچه در حال حاضر منابع اعتباری زیادی وجود دارند که به روستائیان وام و اعتبار می‌دهند، ولی این منابع کافی نیست و از طرفی هم قوانین آنها به گونه‌ای است که بسیاری از روستائیان و به ویژه زنان روستایی نمی‌توانند از تسهیلات اعتباری

این منابع مالی استفاده کنند (جهان شاهی، ۱۳۷۵: ۴۶). لذا هدف ما در تحقیق حاضر بررسی عوامل مؤثر بر بهبود مشارکت زنان در صندوق اعتبارات خرد روستایی زنان تسهیلگر بخش سرچهان، شهرستان بوانات می‌باشد.

با توجه به شرایط نامطلوب اقتصادی - معیشتی و فقر مالی در روستاها که منجر به ناتوانی در تأمین نیازهای اساسی، عدم سرمایه گذاری در زمینه‌های تولیدی و اشتغال-زایی، پس انداز نکردن و تشدید مهاجرت‌ها شده است، هرگونه پایدارسازی فرایند توسعه در روستاها، بدون پیش فرض گرفتن توانمندسازی و کاهش فقر، نامحتمل است. بر این اساس برنامه جدید توسعه روستایی بیش از هر چیز مبتنی بر دو اصل توانمندسازی روستاییان و فقرزدایی از روستاهاست (مطیعی لنگرودی و بخشی، ۱۳۸۸: ۳۴).

به طور معمول در نظام اعتباری اکثر کشورها، سه بخش رسمی، نیمه رسمی و غیر رسمی حضور دارند. در ایران بخش رسمی شامل دولت، وزارتخانه‌ها، شرکت‌ها و سازمان‌های وابسته و بانک‌ها، بخش نیمه رسمی که تا حدودی تحت نظارت و هدایت دولت نیز قرار دارد، انواع تشکل‌ها و تعاونی‌های کشاورزان را در بر می‌گیرد و بخش غیر رسمی را معمولاً وام دهندگان خصوصی (شامل میدان داران، سلف خران، پيله واران، خویشاوندان و ...) تشکیل می‌دهند (ایران نژاد، ۱۳۷۵: ۱۲۲). در وزارت جهاد سازندگی یکی از مهم‌ترین کمک‌ها به زنان آسیب‌پذیر روستایی پرداخت وام از سوی واحدهای اعتباری در جهت گسترش مشاغل کوچک و خانوادگی است. ولی پرداخت وام به این مشاغل به واحدهایی نیاز دارد که به نظام بانک‌ها و صندوق‌های قرض‌الحسنه شباهت چندانی ندارند. زیرا بخشی از سرمایه صندوق با مشارکت وام گیرندگان و بخش دیگر آن از سوی دولت تأمین می‌شود و همچنین توزیع آن با تصمیم‌گیری صاحبان سرمایه انجام می‌شود (مهاجرانی، ۱۳۸۲: ۷). به همین دلیل این واحدها، صندوق مشارکت زنان یا صندوق اعتبارات خرد نامگذاری شده است. از نظر جهاد کشاورزی یکی از عوامل توسعه روستایی، توانمندسازی زنان روستایی می‌باشد که شامل عملکرد توسعه یافته زنان در مدیریت، تصمیم‌گیری و اجرا در محیط خانواده و جامعه است. در

راستای سیاست‌های دولت جمهوری اسلامی ایران، دفتر امور زنان روستایی و عشایری بنا به اهمیت بهبود وضعیت اقتصادی کشور و عدالت اجتماعی، کاهش بیکاری و فقر در مناطق روستایی، طرح تشکیل صندوق‌های اعتبارات خرد زنان روستایی را اجرا نموده است. در راستای این تحقیق سوالاتی به شرح زیر مطرح می‌گردد:

۱. کدام عامل در بعد اجتماعی بیشترین تأثیر را در بهبود و افزایش میزان مشارکت بین زنان عضو صندوق اعتبارات خرد روستایی داشته است؟
۲. کدام عامل در بعد اقتصادی بیشترین تأثیر را در بهبود و افزایش میزان مشارکت بین زنان عضو صندوق اعتبارات خرد روستایی داشته است؟
۳. کدام عامل در بعد آموزشی بیشترین تأثیر را در بهبود و افزایش میزان مشارکت بین زنان عضو صندوق اعتبارات خرد روستایی داشته است؟

پیشینه تحقیق

مطالعات گوناگونی در رابطه با موضوع اعتبارات خرد صورت گرفته که مهم موارد بیان شده عبارتند از:

پیت و همکاران (۲۰۰۳)، به بررسی و مطالعه اعتبارات خرد در بنگلادش، پرداختند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که مشارکت زنان در برنامه‌های اعتبارات خرد در افزایش توانمندسازی زنان کمک می‌کند: مشارکت در برنامه‌های اعتبار منجر می‌شود که زنان نقش بیشتری در تصمیم‌گیری خانوار، داشتن دسترسی بیشتر به منابع مالی و اقتصادی، داشتن شبکه‌های اجتماعی بیشتر، داشتن قدرت چانه‌زنی مناسب و بروی شوهر خود، و داشتن تحرک و آزادی بیشتر داشته باشند.

کریم (۲۰۰۸)، در پژوهشی، اعتبار خرد، بانک گرامین، سازمان‌های غیر دولتی و نئولبرالیسم در بنگلادش، به بررسی مطالعات قوم‌نگاری از اثرات اعتبارات خرد بر جنسیت و روابط در مناطق روستایی بنگلادش پرداخته است.

هوکی و اتوهارا (۲۰۰۹)، به بررسی توانمندسازی زنان از طریق شرکت در برنامه‌های اعتباری خرد (مطالعه موردی بنگلادش)، پرداختند. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که

تنها ۰/۲۱ درصد از زنان پاسخ دهنده توانمند می‌باشند و بقیه آنها هنوز قدرت ندارند. با این حال در میان زنان پاسخ دهنده توانمند ۰/۶۹ درصد از آنها از اعضای فعال برنامه اعتبارات خرد هستند.

پاسبان (۱۳۷۹)، به بررسی و ارزیابی فرآیند دریافت اعتبارات تکلیفی از دیدگاه تولیدکنندگان مرغ گوشتی در استان خراسان پرداخت. نتایج این تحقیق نشان داد که: داشتن وثیقه، ضامن معتبر و واگذاری سفته یا چک به عنوان عوامل مهم و تاثیرگذار بر دریافت اعتبارات تکلیفی قلمداد می‌شود.

ذاکری نیری و جلیلی (۱۳۸۲)، به بررسی برآورد تقاضای اعتبارات زنان از سیستم بانکی پرداختند. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که مهم‌ترین عوامل اقتصادی مؤثر بر وام درخواستی زنان عبارت از متوسط درآمد (فرد و خانوار) و طول دوره باز پرداخت است؛ به این معنی که افزایش درآمد یا طول دوره باز پرداخت باعث افزایش تقاضای وام از سوی زنان خواهد شد.

یعقوبی (۱۳۸۴)، اثرات اعتبارات خرد بر اشتغال زنان روستایی استان زنجان را بررسی نموده است. نتایج حاصله از این مطالعه نشان می‌دهد که اعتبارات خرد پرداخت شده در زمینه اشتغال، بیشترین تأثیر را در تشییت شغل قبلی زنان دریافت کننده وام داشته است. همچنین این تحقیق نشان داد اعتبارات خرد بیشترین تأثیر را در زمینه بالا بردن اعتماد گروهی در بین زنان داشته است.

معظمی و رحیمی (۱۳۸۴)، در مطالعه موردی صندوق های اعتبارات خرد زنان روستایی که توسط جهاد کشاورزی راه اندازی شده است، به بررسی پوشش و پایداری برنامه های اعتبارات خرد در ایران پرداخته اند. نتایج به دست آمده از این تحقیق حاکی از آن است که برنامه اعتبارات خرد سبب اشتغال پایدار شده و به کارایی، اهمیت خاصی داده است و مهمترین ویژگی های آنها کاهش هزینه های بالاسری صندوق- هاست. از دیگر دستاوردهای آن افزایش دسترسی زنان کم درآمد و سرپرست خانوار به خدمات مالی است.

حسن زاده و همکاران (۱۳۸۵)، به بررسی آثار اعتبارات خرد در کاهش فقر و نابرابری‌های درآمدی پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که اعتبارات خرد در صورتی می‌تواند به کاهش فقر بیانجامد که اولاً طبقات گوناگون فقر شناسایی و ثانیاً این اعتبارات برای ایجاد اشتغال باشند.

فوائدی و همکاران (۱۳۹۰)، به بررسی عوامل تأثیرگذار بر موفقیت صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی (مطالعه موردی: پروژه بین‌المللی ترسیب کربن) پرداختند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که متغیرهای میزان استفاده از مجراهای ارتباطی، میزان تسهیلات اعطایی، میزان رضایت از صندوق و تعداد جلسات آموزشی برگزار شده، در زمینه صندوق بیشترین سهم را در میزان تغییرات متغیر وابسته (موفقیت صندوق) دارند.

مبانی نظری

در مجموع دو دیدگاه متفاوت در خصوص نقش اعتبارات خرد در توانمندسازی زنان روستایی وجود دارد. در دیدگاه اول، بسیاری از صاحب‌نظران معتقدند که فراهم ساختن اعتبارات خرد برای زنان فقیر موجب برقراری توازن و تعادل اجتماعی می‌شود. طرفداران این دیدگاه معتقدند که اعتبارات خرد نه تنها موجب بهبود وضعیت اجتماعی و اقتصادی زنان می‌گردد بلکه روابط جنسیتی موجود در جامعه را نیز بهبود می‌بخشد. طرفداران دیدگاه دوم بر این عقیده‌اند که اگر چه افزایش اندک درآمد و دارایی می‌تواند موجب رفاه و امنیت اقتصادی زنان شود، اما این افزایش اندک تأثیر ناچیزی بر روابط اقتصادی و اجتماعی دارد و لذا دسترسی به اعتبارات خرد تنها می‌تواند ابزار مؤثری برای ورود زنان به مسیر توانمندی باشد (مایوکس، ۱۹۹۸: ۵۰-۳۹). صندوق مشارکت زنان روستایی یکی از نهادهائی است که نسبت به پرداخت اعتبارات خرد از سال ۱۳۷۶ به بعد اقدام نموده است. این صندوق‌ها با بهره‌گیری از تجربه گرامین بانک بنگلادش توسط دفتر امور زنان وزارت جهاد کشاورزی طرح و به اجرا گذارده شده است (مهاجرانی، ۱۳۸۲: ۱۵). متأسفانه در خصوص اعتبارات خرد تعریف واحدی وجود ندارد و هر کشوری یا مؤسسه‌ای متناسب با شرایط و اهداف خود آن را تعریف

نموده است. در هر حال اعتبارات خرد را وام‌های کوچک، کوتاه مدت و بدون وثیقه‌ای تلقی می‌کنند که در اختیار افراد قرار می‌گیرد و سابقه‌ی رسمی و مستند این نوع اعتبارات به فعالیت‌های بانک گرامین بنگلادش برمی‌گردد (بانک کشاورزی، ۱۳۸۵ و هانلی، ۲۰۰۶: ۲). به لحاظ مفهوم‌شناسی اعتبار را می‌توان یک مفهوم قدرت یا یک وسیله تأمین توانایی مالی، قدرت اقتصادی برای فقیران آسیب‌پذیر، توسط یک منبع سازمانی و طبق شرایط وام دهی و وام‌گیری که از قبل توافق شده در نظر گرفت که برای هر دو طرف سودمند است و هدف آن حذف فقر و بهبود زندگی وام‌گیرنده‌ای است که از وضعیت اقتصادی خوبی برخوردار نیست (محبوب بر، ۲۰۰۵: ۲). اعتبارات در جامعه روستایی از ابتدای حیات روستایی وجود داشته است. خانوارهای روستایی برای امور تولیدی و زراعی و یا امور مصرفی شان از اعتبارات استفاده می‌کرده‌اند (طالب، ۱۳۷۲: ۵۴). اعتبار عبارت است از تأمین سرمایه برای فعالیت اقتصادی یا پاسخگویی به نیاز مشتریان بر اساس مورد درخواست (ذاکری‌نیری و جلیلی، ۱۳۸۲: ۴۶). اعتبارات خرد را فعالیت‌های مالی و اعتباری کوچک، کوتاه مدت و آسان (بدون وثیقه) می‌نامند که دارای اهدافی چون توانمندسازی محرومان، فقرستیزی، عدالت محوری و فرصت‌آفرینی برای فعالیت‌های سودآور و پایدار هستند (نوری نائینی، ۱۳۸۴: ۸). منظور از اعتبارات خرد که در دنیا سابقه ۳۰ ساله دارد، این است که به منظور رفع محرومیت و فقر، وام‌های کوچک در اختیار گروه‌های کم در آمد جهت انجام فعالیت‌های کوچک به همراه ارائه مهارت و تکنولوژی مورد نیاز قرار می‌گیرد (رحمانی اردبیلی، ۱۳۸۰: ۳۲).

اهداف اعتبارات خرد عبارتند از: افزایش تولید محصولات کشاورزی، بیرون راندن منابع غیر رسمی از بازار اعتبارات، کاهش هزینه تولید و افزایش درآمد سرانه، کاهش نابرابری‌ها و تعدیل درآمدها و انتقال تکنولوژی (خزاعی، ۱۳۷۹: ۳۷). از نظر سازمان سازمان ملل، اعتبار خرد مبلغ کمی پول وام داده شده به وسیله یک بانک یا نهاد دیگر است که غالباً بدون وثیقه و گروه به شخص یا گروهی از افراد ارائه می‌شود. معمول‌ترین شکل جایگزینی وثیقه به صورت تشکیل گروه‌هایی از وام‌گیرندگان است که اعضای

هر گروه وام‌های یکدیگر را تعهد می‌کنند و بدین ترتیب، تعهدات مشترک ایجاد می‌شود (متیسون، ۲۰۰۳: ۲). در مباحث توسعه روستایی و کشاورزی یکی از راه‌حل‌های رفع مشکل مالی کشاورزان، اعطای اعتبارات کوچک مقیاس است که نقش مهمی در تمرکز و جهت‌دهی به سرمایه‌های اندک روستائیان و ایجاد روحیه مشارکت و کار گروهی دارد (اسکاپ، ۱۹۹۴: ۱۲). کمیسیون اجتماعی و اقتصادی سازمان ملل (اسکاپ) هدف از اعطای اعتبارات خرد به روستائیان را فقرزدایی، ایجاد اشتغال، درآمدزایی، توسعه اجتماعی، ترویج و آموزش کشاورزی، افزایش خودکفایی و حفظ عزت نفس روستائیان می‌داند (اسکاپ، ۱۹۹۶: ۱۳). ویژگی عمده اعتبارات خرد، تأمین شدن سریع و آسان، نیاز نداشتن به وثیقه سنگین و سهم آورده، بی‌توجهی به سودآوری در ارائه خدمات اعتباری و ... می‌باشد. دسترسی به اعتبارات خرد در توسعه کشاورزی در مناطق روستایی شرط ضروری است، نه کافی؛ لذا سایر شرایط نیز مانند تهیه زیرساخت‌ها، سرمایه انسانی، اطلاعات، عوامل اجتماعی و فرهنگی در این امر دخیل هستند (روهت، ۱۹۹۷: ۲۸). صندوق‌های مالی و اعتباری روستایی سال‌هاست که به عنوان یک نهاد کارآمد جهت ارائه خدمات مالی و اعتباری در جهت توسعه فعالیت‌های کشاورزی و روستایی مورد توجه سیاستمداران و برنامه‌ریزان امور کشاورزی قرار دارند. تجارب موجود در تشکیل صندوق‌های محلی که نشأت گرفته از نقاط قوت و ضعف درونی این صندوق‌ها و عوامل پیرامونی تأثیرگذار بر آنها می‌باشد، برنامه‌ریزان را ترغیب به بررسی عوامل درونی و پیرامونی مؤثر بر عملکرد موفق این صندوق‌ها و تضمین استمرار فعالیت آنها نموده است.

در کشورهای آفریقایی نقش اعتباری مؤسسات کوچک منجر به افزایش درآمد کارآفرینی‌های خرد، کاهش فقر و تسهیل سرمایه‌گذاری در فناوری‌های جدید مانند ابزار یا ارقام پرمحصول گیاهی گشته است (هولم و همکاران، ۱۹۹۶: ۲۳۰-۱۷۰). اعتبارات در افزایش تقاضا برای نیروی کار مؤثر بوده است بدین ترتیب که وام‌گیرندگان کارگران بیشتری را به کار گماشته‌اند (هولم و موسلی، ۱۹۹۶: ۲۴). نهادهای

مالی خرد یکی از محدود پدیده‌های موفقیت‌آمیز در توسعه است، آنها در پر کردن خلاء نقش مهمی بین بخش‌های رسمی و غیر رسمی در زمینه نیازهای مالی زنان فقیر برای تأمین اعتبار بر عهده دارند و به همین ترتیب به طور روزافزونی برای جمع‌آوری پس‌اندازها در سطوح گسترده در سراسر کشورهای رو به توسعه در مناطق شهری و روستایی منتشر شده‌اند. عده زیادی از زنان هم از خدمات مالی و هم از خدمات آموزشی، از عرضه وسیع‌تر و همچنین سایر خدمات و فرصت‌هایی که به اعتبارات خرد مرتبط است، بهره‌مند شده‌اند (مهرآ و همکاران، ۱۳۸۱؛ ۱۱۶).

اهداف تحقیق

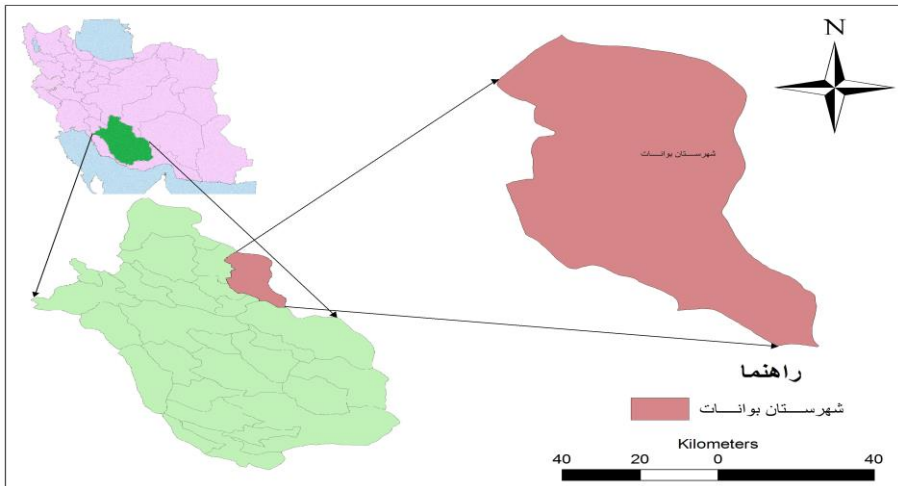
با توجه به آنچه بیان شد تحقیق حاضر با هدف کلی بررسی عوامل مؤثر بر بهبود مشارکت زنان عضو صندوق اعتبارات خرد زنان تسهیلات بخش سرچهان، شهرستان بوانات، استان فارس انجام گرفت. به منظور رسیدن به هدف کلی، اهداف اختصاصی به شرح زیر مورد نظر می‌باشد:

- شناخت ویژگی‌های فردی، اجتماعی و اقتصادی اعضای صندوق اعتبارخرد زنان تسهیلات بخش سرچهان.
- اولویت بندی عوامل مؤثر بر بهبود مشارکت زنان عضو صندوق از دیدگاه اعضای صندوق.

مواد و روش

معرفی منطقه مورد مطالعه

شهرستان بوانات با ۴۸۰۴۵ نفر جمعیت دارای دو بخش مرکزی و سرچهان و هفت دهستان می‌باشد که در شمال شرقی استان فارس و در فاصله‌ی ۲۴۰ کیلومتری از شهر شیراز قرار دارد و در طول جغرافیایی ۵۳ درجه و ۲۰ دقیقه و عرض ۲۹ درجه و ۴۵ دقیقه واقع گردیده و از شمال و شرق به استان یزد، از جنوب به شهرستان‌های ارسنجان و مرودشت و از غرب به شهرستان خرمیبد محدود می‌شود.

شکل (۱): موقعیت منطقه مورد مطالعه

مواد و روش تحقیق

این تحقیق به روش توصیفی-تحلیلی انجام شده است. بخشی از داده‌های آن از مطالعات میدانی و با ابزار پرسش‌نامه حاصل شده و بخشی دیگر از داده‌های مورد نیاز مانند چهارچوب نظری پژوهش از روش کتابخانه‌ای به دست آمده است. جامعه آماری در تحقیق حاضر را کلیه زنان عضو صندوق اعتبارات خرد زنان تسهیلات بخش سرچهان شهرستان یوانات که ۵۰ نفر می‌باشند، تشکیل می‌دهند که با استفاده از روش همه‌شماری تمامی زنان عضو این صندوق به عنوان جامعه نمونه انتخاب و مورد مطالعه قرار گرفته‌اند.

به منظور بررسی عوامل مؤثر بر بهبود مشارکت زنان در صندوق اعتبارات خرد، تعداد ۱۹ متغیر در قالب طیف لیکرت (خیلی زیاد(۵)، خیلی کم(۱)) اندازه‌گیری شده است. سپس پرسش‌نامه‌های تکمیل شده با استفاده از روش T تک نمونه‌ای در نرم افزار SPSS مورد سنجش قرار گرفت.

یافته‌های تحقیق

تعدادی از سؤالات پرسش‌نامه به بررسی مشخصات فردی زنان عضو صندوق اختصاص داده شده است که عبارتند از: میزان تحصیلات، سن، وضعیت تأهل، مدت

زمان عضویت در صندوق، چند بار وام دریافت کرده‌اند و وام دریافتی را در کدام زمینه‌های شغلی استفاده کرده‌اند.

میزان تحصیلات: در این تحقیق از میان پاسخگویان ۱۱/۴ درصد راهنمایی، ۳۸/۶ درصد دیپلم، ۳۶/۴ درصد فوق دیپلم و ۱۳/۶ درصد لیسانس هستند.

محدوده سنی: در این تحقیق از میان پاسخگویان ۱۸/۲ درصد در محدوده سنی ۲۵-۲۰ سال، ۴۰/۹ درصد در محدوده سنی ۳۰-۲۵ سال، ۲۵ درصد در محدوده سنی ۳۵-۳۰ سال، ۱۱/۴ درصد در محدوده سنی ۴۰-۳۵ سال و ۴/۵ درصد در محدوده سنی ۴۵-۴۰ سال قرار دارند.

بررسی وضعیت تأهل: توزیع پاسخگویان بر اساس وضعیت تأهل بیانگر این است که ۲۹/۵ درصد از اعضا مجرد و ۷۰/۵ درصد متأهل هستند و از لحاظ مدت زمان عضویت در صندوق ۶/۸ درصد یک سال، ۲۲/۷ درصد دو سال، ۱۸/۲ درصد سه سال، ۳۶/۴ درصد چهار سال و ۱۵/۹ درصد پنج سال به بالا عضو هستند. همچنین بررسی میزان وام‌های دریافت شده از صندوق توسط اعضا نشان می‌دهد که ۱۳/۶ درصد از زنان عضو، وامی از صندوق دریافت نکرده‌اند، ۲۰/۵ درصد یک بار، ۴۳/۲ درصد دو بار، ۱۳/۶ درصد سه بار و ۹/۱ درصد چهار بار وام از صندوق دریافت کرده‌اند. همچنین یافته‌های تحقیق در زمینه فعالیت‌های درآمدزای زنان بعد از دریافت وام نشان می‌دهد که فعالیت‌های کشاورزی و دامی ۵۴/۵ درصد، خیاطی و هنرهای دستی ۲۰/۵ درصد، پرورش طیور ۶/۸ درصد، قالیبافی ۱۵/۹ درصد و آرایشگری ۲/۳ درصد می‌باشد.

بعد اجتماعی و عوامل مؤثر بر بهبود مشارکت زنان عضو

در بین هشت شاخص مورد استفاده در ارزیابی عوامل مؤثر بر بهبود مشارکت زنان در صندوق اعتبارات خرد روستایی در بعد اجتماعی، گویه‌ی: تا چه اندازه باعث تقویت حس مشارکت بین زنان عضو شده است؟ با میانگین ۴/۳۴ درصد و ضریب تغییرات ۰/۱۰ درصد دارای بیشترین تأثیر و گویه‌ی: در تنظیم اساسنامه صندوق زنان تا چه اندازه نقش دارند؟ با میانگین ۲/۱۵ درصد و ضریب تغییرات ۰/۳۱ درصد دارای کمترین تأثیر می‌-

باشند. همچنین در بین شاخص‌های مورد مطالعه، شاخص‌های، تا چه اندازه در زمینه افزایش مدیریت زندگی زنان عضو موفق بوده است (۰/۶۸۸)، افزایش انگیزه زنان عضو در رسیدن به اهداف زندگی (۰/۱۴۶)، تا چه اندازه باعث تقویت حس آینده‌نگری و بالا بردن مهارت‌های فردی زنان در تولید شده است (۰/۰۰۹) و فراهم آوردن شرایط اجتماعی لازم به منظور ارتقاء جایگاه زنان عضو (۰/۰۰۲)، بر خلاف دیگر شاخص‌ها، از رابطه معناداری برخوردار نیستند.

جدول (۱). بررسی عوامل مؤثر بر بهبود مشارکت زنان در بعد اجتماعی

ردیف	شاخص‌های اجتماعی	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات	مقدار T	سطح معناداری	اولویت
۱	افزایش انگیزه زنان عضو در رسیدن به اهداف زندگی	۳/۱۵	۰/۷۱	۰/۲۲	۱/۴۷	۰/۱۴۶	۵
۲	ایجاد حس تعلق و افزایش اعتماد به نفس زنان عضو با تصمیم‌گیری گروهی	۳/۷۰	۰/۷۹	۰/۲۱	۵/۸۸	۰	۴
۳	فراهم آوردن شرایط اجتماعی لازم به منظور ارتقاء جایگاه زنان عضو	۲/۷۹	۰/۴۰	۰/۱۴	-۳/۳۲	۰/۰۰۲	۲
۴	میزان تقویت حس مشارکت بین زنان عضو	۴/۳۴	۰/۴۷	۰/۱۰	۱۸/۵۵	۰	۱
۵	میزان آگاه‌سازی زنان از توانایی‌های بالقوه شان	۳/۵۴	۰/۸۴	۰/۲۳	۴/۲۶	۰	۶
۶	در تنظیم اساسنامه صندوق زنان تا چه اندازه نقش دارند	۲/۱۵	۰/۶۸	۰/۳۱	-۸/۲۰	۰	۸
۷	تا چه اندازه در زمینه افزایش مدیریت زندگی زنان عضو موفق بوده است	۳/۰۴	۰/۷۴	۰/۲۴	۰/۴۰	۰/۶۸۸	۷
۸	تقویت حس آینده‌نگری و بالا بردن مهارت‌های فردی زنان در تولید	۳/۲۷	۰/۶۵	۰/۱۹	۲/۷۴	۰/۰۰۹	۳

منبع: یافته‌های تحقیق

بعد اقتصادی و عوامل مؤثر بر بهبود مشارکت زنان عضو

در بین شش شاخص مورد استفاده در ارزیابی عوامل مؤثر بر بهبود مشارکت زنان در صندوق اعتبارات خرد روستایی در بعد اقتصادی، گویه‌ی: تا چه اندازه در افزایش مبلغ وام‌های اعطا شده به زنان عضو موفق بوده است؟ با میانگین ۳/۸۶ درصد و ضریب تغییرات ۰/۰۸ درصد دارای بیشترین تأثیر و گویه‌ی: تا چه اندازه زمینه لزوم سرمایه‌گذاری اولیه برای عضویت از طرف زنان را فراهم نموده است؟ با میانگین ۱/۹۷ درصد و ضریب تغییرات ۰/۴۰ درصد دارای کمترین تأثیر می‌باشند. همچنین در بین شاخص‌های مورد مطالعه در این پژوهش شاخص‌های، نحوه باز پرداخت وام از نظر زمان‌بندی و میزان اقساط (۰/۰۸۳) و افزایش میزان سرمایه‌اهدایی از طرف اداره ترویج و خیرین به

صندوق اعتباری خرد زنان روستایی (۰/۰۱۳) بر خلاف دیگر شاخص‌ها، از رابطه معناداری برخوردار نیستند.

جدول (۲). بررسی عوامل مؤثر بر بهبود مشارکت زنان عضو در بعد اجتماعی

ردیف	شاخص‌های اقتصادی	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات	مقدار T	سطح معناداری	اولویت
۱	افزایش مبلغ وام‌های اعطا شده به زنان عضو	۳/۸۶	۰/۳۴	۰/۰۸	۱۶/۵۰	۰	۱
۲	اعطای وام یا کارمزد کمتر به زنان عضو	۴/۲۰	۰/۴۰	۰/۰۹	۱۹/۵۸	۰	۲
۳	فراهم نمودن زمینه لزوم سرمایه‌گذاری اولیه برای عضویت از طرف زنان	۱/۹۷	۰/۷۹	۰/۴۰	-۸/۵۶	۰	۶
۴	حمایت سازمان‌های دولتی و غیردولتی مرتبط از صندوق	۳/۴۷	۰/۵۰	۰/۱۴	۶/۲۶	۰	۴
۵	نحوه بازپرداخت وام از نظر زمان‌بندی و میزان اقساط	۳/۲۰	۰/۷۶	۰/۲۳	۱/۷۷	۰/۰۸۳	۵
۶	افزایش میزان سرمایه‌گذاری از طرف اداره ترویج و خیرین به صندوق اعتباری خرد زنان	۳/۱۳	۰/۳۴	۰/۱۰	۲/۶۰	۰/۰۱۳	۳

منبع: یافته‌های تحقیق

بعد آموزشی و عوامل مؤثر بر بهبود مشارکت زنان عضو

در بین پنج شاخص مورد استفاده در ارزیابی عوامل مؤثر بر بهبود مشارکت زنان در صندوق اعتبارات خرد روستایی در بعد آموزشی، گویه‌ی: آموزش‌های لازم و مستمر برای زنان عضو را تا چه اندازه فراهم نموده است؟ با میانگین ۴ درصد و ضریب تغییرات ۰/۰۷ درصد دارای بیشترین تأثیر و گویه‌ی: فعالیت صندوق برای آشنا سازی اعضا با مشاغل جدید (آرایشگری...) تا چه اندازه بوده است؟ با میانگین ۱/۶۳ درصد و ضریب تغییرات ۰/۲۹ درصد دارای کمترین تأثیر می‌باشند. همچنین در بین شاخص‌های مورد مطالعه در این پژوهش، شاخص‌های، فعالیت صندوق در زمینه دانش بازاریابی و اطلاعات روز در مورد فروش محصولات اعضا (۰/۰۰۲) و فعالیت صندوق در زمینه آگاه کردن زنان عضو از سلیقه مشتریان تا چه اندازه بوده است (۰/۰۰۲) بر خلاف دیگر شاخص‌ها، از رابطه معناداری برخوردار نیستند.

ابعاد مورد بررسی و مشارکت زنان

برای به دست آوردن مشارکت زنان در هر یک از ابعاد مورد نظر، از آزمون t تک نمونه‌ای استفاده شد که عدد ۳ به عنوان میانه نظری برای ارزیابی ابعاد بر مشارکت زنان انتخاب شد. نتایج آزمون حاکی از این است که در تمامی ابعاد اجتماعی (۳/۲۴)، اقتصادی (۳/۳۰) و آموزشی (۳/۰۶)، میزان مشارکت زنان بالاتر از میانه نظری است.

جدول (۳). بررسی عوامل مؤثر بر بهبود مشارکت زنان عضو در بعد آموزشی

ردیف	شاخص‌های آموزشی	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات	مقدار T	سطح معناداری	اولویت
۱	آموزش‌های لازم و مستمر برای زنان عضو	۴	۰/۳۰	۰/۰۷	۲۱/۴۷	۰	۱
۲	برنامه‌ریزی صندوق همراه با مشارکت زنان عضو	۴/۱۱	۰/۸۶	۰/۲۰	۸/۵۰	۰	۴
۳	فعالیت صندوق در زمینه دانش بازاریابی و اطلاعات روز در مورد فروش محصولات اعضا	۲/۷۹	۰/۴۰	۰/۱۴	-۳/۳۲	۰/۰۰۲	۳
۴	فعالیت صندوق در زمینه آگاه کردن زنان عضو از سلیقه مشتریان	۲/۷۹	۰/۴۰	۰/۱۴	-۳/۳۲	۰/۰۰۲	۲
۵	فعالیت صندوق برای آشنا سازی اعضا با مشاغل جدید (آرایشگری...)	۱/۶۳	۰/۴۸	۰/۲۹	-۱۸/۵۸	۰	۵

منبع: یافته‌های تحقیق

جدول شماره ۴. میزان اثر گذاری ابعاد مورد بررسی بر مشارکت زنان

متغیر	میانگین	انحراف معیار	خطای استاندارد
اجتماعی	۳/۲۴	۰/۶۴	۰/۲۲۹
اقتصادی	۳/۳۰	۰/۷۶	۰/۳۱۳
آموزشی	۳/۰۶	۱/۰۲	۰/۴۵۶

منبع: یافته‌های تحقیق

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

در وزارت جهاد سازندگی یکی از مهمترین کمک‌ها به زنان آسیب پذیر روستایی، پرداخت وام از سوی واحدهای اعتباری در جهت گسترش مشاغل کوچک و خانوادگی است. البته پرداخت وام به این مشاغل به واحدهایی نیاز دارد که به نظام بانک‌ها و صندوق‌های قرض‌الحسنه شباهت چندانی ندارند. زیرا بخشی از سرمایه صندوق با مشارکت وام‌گیرندگان و بخش دیگر آن از سوی دولت تأمین می‌شود و همچنین توزیع آن با تصمیم‌گیری صاحبان سرمایه انجام می‌شود. به همین دلیل این واحدها، صندوق مشارکت زنان یا صندوق اعتبارات خرد نامگذاری شده است. در این پژوهش که با استفاده از زنان عضو، صندوق اعتبارات خرد زنان تسهیلگر بخش سرچهان، شهرستان بوانات، استان فارس انجام شده است. نگرش آنها در رابطه با عوامل مؤثر بر بهبود مشارکت زنان در صندوق اعتبارات خرد روستایی مورد بررسی قرار

گرفته و نگرش زنان عضو در خصوص عوامل مؤثر بر بهبود مشارکت تجزیه و تحلیل شده است.

در رابطه با فرضیه اول، در بین هشت شاخص مورد استفاده در ارزیابی عوامل مؤثر بر بهبود مشارکت زنان در صندوق اعتبارات خرد روستایی در بعد اجتماعی، از دیدگاه اعضای این صندوق گویه، تا چه اندازه باعث تقویت حس مشارکت بین زنان عضو شده است؟ با میانگین $4/34$ درصد و ضریب تغییرات $0/10$ درصد و مقدار $T 18/55$ درصد دارای بیشترین تأثیر می باشد.

در رابطه با فرضیه دوم، در بین شش شاخص مورد استفاده در ارزیابی عوامل مؤثر بر بهبود مشارکت زنان در صندوق اعتبارات خرد روستایی در بعد اقتصادی، از دیدگاه اعضای این صندوق گویه، تا چه اندازه در افزایش مبلغ وام‌های اعطا شده به زنان عضو موفق بوده است؟ با میانگین $3/86$ درصد و ضریب تغییرات $0/08$ درصد و مقدار $T 16/50$ درصد دارای بیشترین تأثیر است.

در رابطه با فرضیه سوم، در بین پنج شاخص مورد استفاده در ارزیابی عوامل مؤثر بر بهبود مشارکت زنان در صندوق اعتبارات خرد روستایی در بعد آموزشی، از دیدگاه اعضای این صندوق گویه، آموزش‌های لازم و مستمر برای زنان عضو را تا چه اندازه فراهم نموده است؟ با میانگین 4 درصد و ضریب تغییرات $0/07$ درصد و مقدار $T 21/47$ درصد دارای بیشترین تأثیر می باشد.

پیشنهادها

- مطالعات علمی دقیقی در زمینه میزان سرمایه لازم برای ایجاد شغل‌های جدید متناسب با شرایط و موقعیت‌های هر منطقه انجام گیرد و مبلغ وام‌های پرداختی بر اساس این مطالعات پرداخت گردد.

- برگزاری دوره‌های آموزشی همراه با پشتیبانی مالی جهت آشنایی اعضا با فعالیت-

های جدید و ایجاد اشتغال برای اعضا

- پرداخت اعتبارات به زنان عضو با زمان بندی مناسب و اقساط بیشتر
- فراهم سازی امکانات مناسب برای استفاده بیشتر زنان از اعتبارات صندوق
- اطلاع رسانی مناسب اهداف، وظایف و دستورالعمل های مصوب به منظور افزایش آگاهی زنان عضو صندوق
- رفع موانع و مشکلات موجود در اجرای مؤثر سیاست اعطای تسهیلات اشتغال زا

منابع:

۱. ایران نژاد، ژیلا (۱۳۷۵)، سرمایه گذاری و اعتبارات در بخش کشاورزی ایران، انتشارات مرکز مطالعات برنامه ریزی و اقتصاد کشاورزی، چاپ اول، تهران.
۲. بانک کشاورزی. (۱۳۸۵)، مجموعه مقالات همایش اعتبارات خرد، توسعه روستایی و فقر زدایی، مرکز تحقیقات اقتصادی بانک کشاورزی.
۳. پاسبان، فاطمه. (۱۳۷۹)، بررسی و ارزیابی فرآیند دریافت اعتبارات تکلیفی از دیدگاه تولیدکنندگان مرغ گوشتی در استان خراسان، مجموعه مقالات سومین کنفرانس اقتصاد کشاورزی ایران، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ۷۹۴-۵۰۹.
۴. جهانشاهی، حسین (۱۳۷۵)، بحثی پیرامون ضرورت تشکیل صندوق اعتبارات روستایی، ماهنامه جهاد، ش ۱۸۵-۱۸۴.
۵. حسن زاده، علی، ازوجی، علاءالدین و قویدل، صالح. (۱۳۸۵)، بررسی آثار اعتبارات خرد در کاهش فقر و نابرابری های درآمدی، اقتصاد اسلامی، سال ششم، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، پرتال جامع علوم انسانی، ۶۹-۴۵.
۶. خزاعی، علی (۱۳۷۹)، تضعیف جایگاه بانک کشاورزی در اعتبارات روستایی و چگونگی ایجاد صندوق مشارکت زنان، تعاون، ش ۲۳۱-۲۳۰.
۷. ذاکری نیری، علی و جلیلی. هادی. (۱۳۸۲)، برآورد تقاضای اعتبارات زنان از سیستم بانکی، فصلنامه پژوهش زنان، دوره ۱، شماره ۶، صص ۸۰-۴۳.
۸. رحمانی اردبیلی، صفت الله. (۱۳۸۰)، مروری بر شکل گیری و عملکرد صندوق های قرض الحسنه روستایی و جایگاه آن در نظام اعتبارات روستایی، جهاد، ش ۲۴۱-۲۴۰.
۹. طالب، مهدی. (۱۳۷۲)، اعتبارات روستایی در ایران، انتشارات معاونت ترویج و مشارکت مردمی، وزارت جهاد کشاورزی، تهران.

۱۰. علاء الدینی، پویا و جلالی موسوی، آزاده. (۱۳۸۹)، ارزیابی اثربخشی برنامه پشتیبانی خدمات مالی خرد و صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی در ایران، توسعه روستایی، دوره دوم، شماره ۲، صص. ۶۱-۷۶.
۱۱. فوائدی، فرزانه، چهار سوقی امین، حامد و علی پور، حسن. (۱۳۹۰)، عوامل تأثیر گذار بر موفقیت صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی، مطالعه موردی پروژه بین المللی ترسیب کربن، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۴، شماره ۴، صص ۴۹-۶۵.
۱۲. مطیعی لنگرودی، سید حسن و بخشی، زهرا. (۱۳۸۸)، نقش اعتبارات بهسازی مسکن در توانمندی و ماندگاری جمعیت روستایی دهستان بیهق، شهرستان سبزوار، پژوهش‌های جغرافیایی انسانی، شماره ۷۲، صص ۳۱-۴۶.
۱۳. معظمی، میترا، رحیمی، عباس و طائفه حیدری، اعظم. (۱۳۸۴)، بررسی پوشش و پایداری برنامه های اعتبار خرد، مطالعه موردی صندوق اعتبارات خرد برای زنان روستایی، مجموعه مقالات همایش اعتبارات خرد توسعه روستایی و فقر زدایی، تهران، مرکز تحقیقات اقتصادی بانک کشاورزی، صص ۳۰۹-۳۲۹.
۱۴. مهاجرانی، مصطفی. (۱۳۸۲)، بررسی وضع اعتبارات خرد در ایران و برخی از کشورهای موفق در این زمینه.
۱۵. مهرا ریگا، آنلیز دروست ماسری، رویا رحمان. (۱۳۸۱)، اعتبارات مالی برای زنان، ترجمه فضیله خانی، تهران، دانشگاه الزهراء(س).
۱۶. نوری نائینی، محمد سعید. (۱۳۸۴)، ((اهداف هزاره))، مجموعه مقالات اعتبارات خرد، توسعه روستایی، و فقر، تهران، مرکز تحقیقات اقتصادی بانک کشاورزی.
۱۷. یعقوبی، جعفر. (۱۳۸۴)، بررسی اثرات اعتبارات خرد بر اشتغال زنان روستایی استان زنجان، پژوهش زنان، دوره ۳، شماره ۱، صص ۱۴۶-۱۲۵.

18. ESCAP. (1994), Jakarta plan of action on human resurces development in the ascape region, revised edition, newyork,un
19. ESCAP. (1996), Showing the Way: Methodologies for successful Rural Poverty Alleviation, Bangkok: United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific.
20. Hanley, m. (2006), Impact of Micro-Credit on the Livelihood of the Poor: The Center for Agriculture and Rural Development in the Philippines, Cedar Rapids, Iowa (2006), Borlaug-Ruan Internship, International Rice Research Institute, Los Banos, Philippines, P:1-17

21. Hoque, M., Itohara, Y. (2009), Women Empowerment through Participation in Micro- Credit Programme: A Case Study from Bangladesh, Journal of social sciences, Volume 5, Issue3, pp. 244- 250.
22. Hulme, D., Montyomery, R & Bhattarchaya, D. (1996), Mutual Finance for the Poor: a Study of the Federation of Thrift and Credit Cooperatives in Srilanka, Routledye, London.
23. Hulme, D., Mosley. (1996), Finance against Poverty, Routledye, London..
24. Karim,L. (2008), Demystifying Mhcro- credit: The Grameen Bank, NGOS, and Neoliberalism in bangladesh, Cultural Dynamics, Sage, pp. 1-29.
25. Mahbubur, R. (2005), micro- credit in poverty eradication and. Achievement of MDGS: Bangladesh Experience,july 2005
26. Mathison, S. (2003), micro finance and disaster management Retrieved 14 August 2009
27. Mayux, L. (1998), Participatory program learning for womens empowerment in micro- finance programmes: negotiating complexity, conflict and chang, IDS, bulletin 29: 39-50
28. Pitt, M.,Khandkr,S.,Cartwright,J.(2003), Does Micro-Credit Empower Women?Evidence from Bangladesh,World Bank policy Research working peper 2998, pp.1- 56.
29. Roht, J. (1997), the limits of micro credit as a rural development intervention, in statute for development policy and management, Manchester university.